

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-методичної та навчальної роботи

О.Б. Жильцов

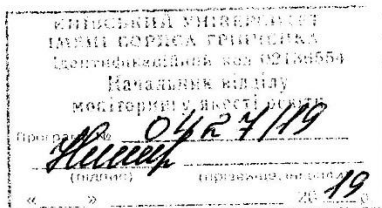
2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Соціальна історія країн регіону
(3 курс, 5 семестр)

для студентів

спеціальності 032 «Історія та археологія»
спеціалізації країни Центрально-Східної Європи (Польща, Чехія, Словаччина)
освітнього рівня першого (бакалаврського)
освітньої програми 032.00.01 «Історія та археологія»

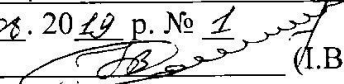

Київ 2019

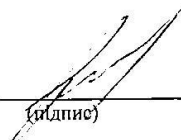
Розробники: кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка Горпинченко Інна Володимирівна

Викладачі: кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка Горпинченко Інна Володимирівна

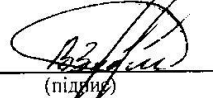
Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри
всесвітньої історії

Протокол від 30.08.2019 р. № 1
Завідувач кафедри (І.В. Срібняк)
(підпис)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми (керівником освітньої програми
04.00.01 "Історія та археологія")

10.09.2019 р.
Гарант освітньої програми (О.О. Салата)
(підпис)

Робочу програму перевірено

10.09.2019 р.
Заступник директора/декана (В.М. Завадський)
(підпис)

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «____» 20__ р., протокол №
_____
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «____» 20__ р., протокол №
_____
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «____» 20__ р., протокол №
_____
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «____» 20__ р., протокол №
_____
(підпис) (ПІБ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	Вибіркова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	8/240	
Курс	3	
Семестр	5	
Кількість змістових модулів з розподілом:	1	
Обсяг кредитів	1	
Обсяг годин, в тому числі:	30	
Аудиторні	14	
Модульний контроль	2	
Семестровий контроль	-	
Самостійна робота	14	
Форма семестрового контролю	-	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: Сформувати у студентів розуміння сутності та структуру соціальної історії країн Центрально-Східної Європи (Польща, Чехія, Словаччина); розкрити зміст основних елементів соціальної історії країн регіону, а саме: етнічної, демографічної, гендерної історій, історії сім'ї та дитинства, освіти, праці, міст та селищ.

Завдання:

Вправність мислення:

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 2. Здатність робити смислові узагальнення та висновки, виявляти в інформаційних даних і концептах хиби та вразливі місця, суперечності і неповноту аргументації.

ЗК 3. Готовність до пізнання нового і неперервного навчання, до опанування нових знань і стратегій/способів мислення.

ЗК 4. Здатність раціонально організувати власну діяльність та ефективно використовувати час.

Розвиненість рефлексії:

ЗК 5. Здатність відрізнити суб'єктивні, спонтанні складові суджень від об'єктивних і аргументованих, вміти надавати перевагу останнім.

ЗК 6. Критичність та самокритичність мислення.

ЗК 7. Схильність до самоперевірки отриманих результатів, турбота про якісне виконання професійних завдань.

Інтелектуальна комунікація:

ЗК 8. Увага і толерантність до іншої (й інакшої) думки, здатність аналізувати її зміст та структуру в процесі спілкування та адекватно на неї реагувати.

ЗК 9. Здатність брати участь в інтелектуальних дискусіях, використовувати ввічливі форми звернення до опонента, концентруватися на значущих складових судження, не переходячи на особистості.

ЗК 10. Навички публічного мовлення, здатність ясно та виразно висловлюватися в процесі комунікації.

ЗК 11. Навички роботи в групі, розподіл функцій в колективній роботі.

ЗК 12. Відкритість, здатність сприймати і враховувати зауваги, оптимізувати власну позицію в процесі обговорення, налаштованість на діалог, залучення у власні міркування висловлених слухних ідей.

ЗК 13. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

Мовно-текстологічна здатність:

ЗК 14. Аналіз та інтерпретація гуманітарного тексту: здатність виокремити та відтворити смислову структуру тексту, оцінити послідовність та валідність аргументації, виділити продуктивні ідеї.

ЗК 15. Порівняння змісту різних текстів, пошук та узагальнення інформації з досліджуваної проблеми.

ЗК 16. Навички написання аналітичних і публіцистичних гуманітарних текстів, реферування, створення систематизованих оглядів спеціальної літератури. Дотримання стандартів академічного оформлення тексту.

ЗК 17. Здатність використовувати (усно і письмово) державну мову в усіх сферах суспільного життя, читати фахову літературу іноземною, зокрема англійською мовою.

Особиста ціннісно-вольова налаштованість:

ЗК 18. Інтелектуальне сумління, чесність у своїй справі та уникання симуляцій, плагіату й інших виявів недоброчесності.

ЗК 19. Розуміння необхідності відповідального ставлення до роботи, чіткого і своєчасного виконання обов'язків.

ЗК 20. Здатність працювати в колективі та самостійно, виявляти ініціативу, уникати некритичного слідування авторитетам.

ЗК 21. Здатність життєво й фахово реалізовувати себе на основі ціннісно-світоглядних надбань людства (зокрема сприйняття людини не як засобу, а як цілі й цінності), що нерозривно поєднана з навичками критичного мислення, опануванням і обстоюванням громадянських чеснот і прав, соціальною відповідальністю, а також патріотичним піклуванням про продуктивний розвиток держави і суспільства.

ЗК 22. Здатність розуміти світоглядні, правові, соціальні, економічні, культурно-історичні, духовно-моральні питання, що виходять за межі фахової спеціалізації, завдяки чому відповідально й ефективно діяти в різних суспільних контекстах, сприяючи позитивному розв'язанню нагальних проблем.

ФК 1. Критичне усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами у минулому та сучасності.

ФК 2. Критичне усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та у різних контекстах.

ФК 3. Розуміння соціальних функцій історика, можливостей використання історії та зловживання історією.

ФК 4. Здатність спілкуватися державною мовою, рідною мовою та однією з іноземних мов із використанням термінів і методик, прийнятих в фаховому середовищі; знати й вміти використовувати в професійних цілях давні мови.

ФК 5. Знання, вміння і навички опрацювання наукових та інформаційних джерел й використання інформаційно-пошукових інструментів, таких як: бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи та посилання на електронні ресурси.

ФК 6. Здатність виявляти і опрацьовувати належним чином джерела інформації (бібліографії, документи, етнографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.) для реалізації науково-дослідних проєктів.

ФК 7. Знання та вміння використовувати різноманітні методи виявлення та опрацювання історичних і археологічних джерел, зокрема, інструментарій спеціальних історичних дисциплін, новітні комп'ютерні технології для пошуку та обробки історичних або пов'язаних із ними даних.

ФК 8. Фахові знання та професійні навички роботи з виявлення, опрацювання та охорони матеріальної і нематеріальної культурної спадщини.

ФК 9. Усвідомлення особливостей розвитку людства у дописемний період його історії та володіння базовими принципами і навичками дослідження даного періоду на емпіричному й теоретичному рівнях.

ФК 10. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання з гуманітарних дисциплін, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

ФК 11. Вміння коментувати, анутовати або редагувати тексти і документи відповідно до певних критеріїв; представити результати наукових досліджень в друкованій формі, проводити їх презентацію.

ФК 12. Знати і володіти на фаховому рівні методами викладання історії та суміжних дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах різних типів.

ФК 13. Здатність здійснювати відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів.

ФК 14. Знання правил археографічної, архівної та музейної роботи, принципів експонування артефактів і підготовки тематико-експозиційного плану.

3. Результати навчання за дисципліною

- ПРН 1. Знання найважливіших фактів, подій та процесів історичного минулого українського народу і людства загалом.
- ПРН 2. Знання основних тенденцій історичного розвитку в конкретні історичні періоди.
- ПРН 3. Знання наукової хронології, періодизації та характеристик основних етапів вітчизняної та всесвітньої історії.
- ПРН 4. Знання основних підходів до вивчення вітчизняної та світової історії, категоріальний апарат з історії та археології.
- ПРН 5. Знання основних принципів і методів історичного пізнання.
- ПРН 6. Знання основних типів і видів історичних джерел.
- ПРН 7. Знання необхідного фактичного матеріалу для конкретного історичного дослідження.
- ПРН 8. Детальні знання про певний історичний період або проблему.
- ПРН 9. Розуміння і здатність інтерпретувати основні завдання історичної та археологічної науки.
- ПРН 10. Уміння з'ясувати взаємозв'язок між історичними подіями, явищами, процесами та демонструвати змістовні думки, обґрунтовані положення і висновки про них.
- ПРН 11. Уміння класифікувати історичні джерела з метою реалізації конкретних науково-дослідницьких проектів.
- ПРН 12. Уміння інтерпретувати інформацію з різноманітних джерел (археологічні артефакти, архівні документи, усні свідчення, музейні експонати, періодика, наукові праці тощо);
- ПРН 13. Уміння обґрунтовувати вибір методики опрацювання речових джерел і текстів.
- ПРН 14. Здатність виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі.
- ПРН 15. Здатність оцінювати основні тенденції та особливості історичного розвитку людства у певні історичні періоди.
- ПРН 16. Здатність аналізувати відмінності в історіографічних поглядах різних періодів та у різних контекстах.
- ПРН 17. Здатність демонструвати навички професійного спілкування з використанням наукових термінів, прийнятих у фаховому середовищі.
- ПРН 18. Здатність організувати практичне вирішення проблем історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.
- ПРН 19. Здатність планувати дослідницькі проекти з історії, археології, історіографії, джерелознавства, краєзнавства тощо.
- ПРН 20. Здатність застосовувати сучасні методики викладання історії.

4. Структура навчальної дисципліни

I семестр

Назви змістових модулів і тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					
		Аудиторна:					Самостійна робота
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль I.							
Соціальна історія Польщі у VIII – XVIII століттях	11	4	2				5
Соціальна історія Польщі у XIX – XXI століттях	11	4	2				5
Особливості соціальної структури Польщі на сучасному етапі	6			2			4
Модульний контроль	2						
Разом	30	8	4	2			14
Усього годин	30	8	4	2			14

5. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

Лекція 1, 2

(4 год.)

Соціальна історія Польщі у VIII – XVIII століттях

1. Соціальна структура польських племен.
2. Польська держава у X – на початку XII ст.: соціальний розвиток.
3. Соціальна структура польського суспільства за часів феодальної роздробленості та станової монархії.
4. Польща в період шляхетської демократії: стани і соціальні групи.
5. Соціальний розвиток Речі Посполитої в період панування магнатської олігархії.

Лекція 3,4

(4 год.)

Соціальна історія Польщі у XIX – XXI століттях

1. Соціальний розвиток польських земель в кінці XVIII – 60-ті рр. XIX століття.
2. Демографічні і соціальні процеси в польських землях від Січневого повстання 1863 р. до Першої світової війни.
3. Трансформація соціальної структури та суспільної свідомості польського народу в 1914 – середині 40-х років XX століття.
4. Соціальний розвиток Польщі в умовах комуністичного експерименту.
5. Реформування соціальних відносин в Польщі на етапі демократичних перетворень.

Семінарське заняття 1

(2 год.)

Соціальна структура і соціальна мобільність польського суспільства за часів Середньовіччя

1. Етапи формування станового суспільства в середньовічній Польщі.
2. Стани, їх стратифікація і внутрішньостанова мобільність (шляхта, духовенство, міщани, селяни).
3. Соціальна структура населення і міжстанова мобільність.

Семінарське заняття 2

(2 год.)

Демографічні процеси і проблеми в Польщі Нового часу. Сім'я і внутрішньосімейні відносини.

1. Демографічний менталітет католицького населення (шлюби, народжуваність, смертність).
2. Особливості демографічного розвитку інших народів Польщі.
3. Типологія сімей в Польщі Нового часу.
4. Розвиток внутрішньосімейних відносин.

Практичне заняття

(2 год.)

Особливості соціальної структури Польщі на сучасному етапі

1. Зміни в становій структурі польського посткомуністичного суспільства.
2. Зрушення в демографічній структурі польського населення.
3. Церква в сучасному польському суспільстві.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

І семестр

	Максимальна к-сть балів за одиницю	Модуль 1	
		Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
Відвідування лекції	1	4	4
Відвідування семінарських занять	1	2	2
Відвідування практичних занять	1	1	1
Робота на семінарському занятті	10	2	20
Робота на практичному занятті	10	1	10
Виконання завдань для самостійної роботи	5	7	35
Виконання модульної роботи	25	1	25
Виконання ІНДЗ	-		
Разом: 97			
Максимальна кількість балів: 97			
Розрахунок коефіцієнта: 1.03			

6.2 Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання

Розділи (обсяг в годинах)	Вид контролю	Бали
Соціальна історія Польщі у VIII – XVIII століттях	контрольні питання	5
Соціальна історія Польщі у XIX – XXI століттях	контрольні питання	5
Особливості соціальної структури Польщі на сучасному етапі	контрольні питання	4
Разом : 14		

6.3. **Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання**

Підсумковий модульний контроль проводиться з метою визначення стану успішності здобувачів вищої освіти за навчальним матеріалом окремих модулів після завершення лекційних і практичних занять.

Форма проведення – письмова, письмово-усна.

Завдання для модульної контрольної роботи та критерії їх оцінювання розробляються лектором. Він проводить і оцінює модульні контрольні роботи.

Тривалість проведення письмового модульного контролю становить 2 академічні години.

Письмові контрольні роботи зберігаються на кафедрі до кінця навчального року.

Результати перевірки письмових контрольних завдань доводяться до відома студентів не пізніше ніж через два робочі дні після їх виконання.

Студент, який не згоден з отриманою за результатами модульного контролю оцінкою, має право подати апеляцію безпосередньо після оголошення оцінки. У цьому випадку завідувач кафедри призначає апеляційну комісію, яка зобов'язана розглянути апеляцію в присутності студента.

<i>Оцінка</i>	<i>Критерії</i>
20 – 25	Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей. глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу.
14 – 19	В цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі неточності та помилки.
8 – 13	Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності.
0 – 7	Частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки.

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання

Семестровий контроль проводиться відповідно до навчального плану у вигляді семестрового екзамену в терміни, встановлені графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеного робочою програмою дисципліни. Форма проведення семестрового контролю – письмова. Зміст і структура екзаменаційних білетів (контрольних завдань), критерії оцінювання визначаються рішенням кафедри та зазначаються у робочій програмі навчальної дисципліни й доводяться до відома студентів на першому занятті.

Рівень знань	Оцінка	Критерії оцінювання відповіді
Відмінний рівень	31 – 40	Відповідь студента: <ul style="list-style-type: none"> - містить повний, розгорнутий, правильний виклад матеріалу з поставленого питання; - демонструє знання основних понять і категорій та взаємозв'язку між ними, вірне розуміння змісту основних теоретичних положень; - вказує на вміння давати змістовний та логічний аналіз матеріалу з поставленого питання; - демонструє знання різних наукових концепцій та підходів щодо певної науково-теоретичної чи науково-практичної проблеми, пов'язаної з поставленим питанням; - здатність робити власні висновки в разі неоднозначності, спірного чи проблемного характеру поставленого питання чи проблеми.
Добрий рівень	21 – 30	Студент дав досить змістовну відповідь на поставлене питання, але відповідь містить наступні недоліки: <ul style="list-style-type: none"> - недостатня повнота, незначні неточності чи прогалини при поясненні того чи іншого аспекту питання; - окремі формулювання є нечіткими; міститься інформація, котра не відноситься до змісту екзаменаційного питання.
Задовільний рівень	11 – 20	Студент дав відповідь на поставлене питання, однак допустив суттєві помилки як змістовного характеру, так і при оформленні відповіді на питання, а саме: <ul style="list-style-type: none"> - відповідь викладена недостатньо аргументовано та/або з порушенням правил логіки при поданні матеріалу;

		<ul style="list-style-type: none"> - відповідь не містить аналізу проблемних аспектів поставленого питання, свідчить про недостатню обізнаність з основними науковими теоріями і концепціями, що стосуються відповідного питання; - у роботі багато грубих орфографічних помилок;
Незадовільний рівень	0 – 10	Студент взагалі не відповів на питання, або його відповідь є неправильною, тобто містить грубі змістовні помилки щодо принципових аспектів поставленого питання. Аргументація відсутня взагалі або ж є абсолютно безсистемною чи алогічною.

6.6.Шкала відповідності оцінок

Оцінка	Кількість балів
Відмінно	100-90
Дуже добре	82-89
Добре	75-81
Задовільно	69-74
Достатньо	60-68
Незадовільно	0-59

7. Навчально-методична карта дисципліни

I СЕМЕСТР

		Змістовий модуль I.			Модулі (назви, бали)
Модульний контроль	С.Р (бали)	Практичні заняття (теми, бали)	Семінарські заняття (теми, бали)	Лекції (теми, бали)	
		Особливості соціальної структури Польщі на сучасному етапі. (10+1)	Соціальна структура і соціальна мобільність польського суспільства за часів Середньовіччя. (10 + 1)	Соціальна історія Польщі у VIII – XVIII століттях (1 + 1)	
		14 балів			
Модульна контрольна робота – 25 балів					

8. Рекомендована література

Основна

Джерела:

1. "Великая хроника" о Польше, Руси и их соседях XI-XIII вв. - М., 1987.
2. Галл Аноним. Хроника и деяния князей или правителей польских. - М., 1961.
3. Гельмгольд. "Славянская хроника". - М., 1963.
4. Длугош Ян. Грюнвальдская битва: Пер. с лат. - М.-Л., 1962.
5. Дневник Марины Мнишек. – СПб., 1995.
6. Иордан. "О происхождении и деяниях гетов". - М., 1960.
7. Кохановский Я. Лирика. – М., 1970.
8. Меховский М. Трактат о двух сарматиях. – М., Л., 1963.
9. Польские мыслители эпохи возрождения. – М., 1960.
10. Прокопий из Кесарии. Война с готами. - М., 1950.
11. Свод древнейших письменных известий о славянах. - Т.1. I-IV века. - М.,1991.
12. Свод древнейших письменных известий о славянах. - Т.2. VII-IX века. - М.,1991.
13. Хрестоматия по истории южных и западных славян: в 2 т. - Т.1. - Минск, 1987.

Довідкові видання

Наукові монографії та дослідження

14. Алексеев В.П. Этногенез. - М., 1986.
15. Баран В.Д., Терпиловський Р.В. Походження слов`ян. - К., 1991.
16. Бардах Ю., Леондарский Б., Питерчак М. История государства и права Польши. – М., 1980.
17. Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. - М., 1963.
18. Буданова В.П. Этнонимия племен Западной Европы: рубеж античности и средневековья. - М., 1991.
19. Вопросы этногенеза и этнической истории славян и восточных романцев. Методология и историография. - М., 1978.
20. Вопросы этногенеза и этнической истории славян и восточных романцев. Методология и историография. - М., 1978.
21. Дворник Ф. Славяне в европейской истории и цивилизации.- М., 2001.
22. Дыбковская А., Жарын М., Жарын Я. История Польши с древнейших времен до наших дней. – Варшава, 1995.
23. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Наук. ред. Л. Зашкільняк. – Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. – 752 с.
24. История Польши. – М., 1954-1955. – Т. 1-2.
25. История, культура, этнография и фольклор славянских народов.- М., 1978.
26. Краткая история Польши. С древнейших времен до наших дней. – М., 1993.
27. Кутшеба С. Очерк истории государственного и общественного строя Польши. – СПб., 1907.

28. Мудрий Марян. “РУСИНИ ПОЛЬСЬКОЇ НАЦІЇ” (GENTE RUTHENI, NATIONE POLONI) В ГАЛИЧИНІ ХІХ ст. І ПОНЯТТЯ “ВІТЧИЗНИ” / Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - 2006-2007. - №15.
29. Обушенкова Л. А. Сопоставление процессов формирования польской, венгерской и словацкой наций / Формирование наций в Центральной и Юго-Восточной Европе. – М., 1981.
30. Петров В.П. Етногенез слов`ян. Джерела, етапи розвитку і проблематика. - К., 1972.
31. Погодин А. Л. Очерк истории Польши. – М., 1908.
32. Принятие христианства народами Центральной и Юго-Восточной Европы и крещение Руси. – М.,1988.
33. Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья. - М., 1982.
34. Снайдер Тімоті. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569-1999. – К., 2012.
35. Яровий В.І. (керівник), Рудяков П.М., Ілюшин І.І. та ін. Історія західних і південних слов`ян (з давніх часів до ХХ ст.). – К., Либідь, 2001. – 630 с.

Додаткова

36. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера земли. - Л., 1989.
37. Древние славяне и их соседи. - М., 1970.
38. История, культура, этнография и фольклор славянских народов.- М., 1978.
39. Нидерле Л. Славянские древности. - М., 1956.
40. Очерки истории культуры славян. - М., 1996.
41. Петров В.П. Етногенез слов`ян. Джерела, етапи розвитку і проблематика. - К., 1972.
42. Похилевич Д.Л. Польща в добу феодалізму: Лекції з курсу історії південних і західних слов`ян. - Львів. - 1965.
43. Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья. - М., 1982.